

EL FIL PRIM ENTRE L'ASSISTÈNCIA SOCIAL I LA DESPOLITITZACIÓ DE CONFLICTES

Juan Pablo Palladino
www.revistateina.com

Expressions de la societat civil que encarnen alternatives davant el desgast de la política tradicional com a mètode per aconseguir un món més just? Grups d'interès que busquen conquerir parcel·les de serveis abandonats per un Estat neoliberal? Vies per una veritable participació ciutadana o simples instàncies de caritat i de contenció? Tot i que la varietat d'ONG no permet les generalitzacions, potser s'hauria d'estar alerta davant l'optimisme desmesurat que suggereix veure en aquestes organitzacions els autèntics motors del canvi social.

L'horitzó de les Organitzacions No Governamentals (ONG) apareix ampli, plural, impossible de definir genèricament. En rigor, el propi concepte ONG es revela com a poc pràctic als ulls dels especialistes, als qui aquestes sigles ja no els suggereixen res concret. Això no ha impedit, però, que aquestes es possessin de moda en els mitjans de comunicació en les últimes dècades. Aquesta repercussió mediàtica va revestir el seu significat literal amb una aura d'alternativa davant un imaginari col·lectiu cada cop més apàtic respecte la política i les institucions democràtiques, especialment perquè aquestes semblen anar cada cop més per camins menys representatius de l'interès general. Així doncs, aquesta concepció resulta enganyosa i les seves conseqüències, perilloses.

La variada esfera de les ONG convergeix en insuficient qualsevol encasellament i explicació universal de la seva naturalesa. Els interessos, les motivacions, les estructures, el finançament, el tipus d'accions, els objectius que persegueixen, l'abast geogràfic o la ideologia canvien notablement entre unes i altres. Amb freqüència, tals aspectes les situen més aprop dels organismes de poder públics i privats que de les bases socials -tot i que actuïn sobre elles- o de la suposada independència que abanderaren. Per això, parlar d'atomització en aquest camp té sentit. Tot i aquesta característica indiscutible, els investigadors van advertir unes altres característiques comunes importants en aquest univers estrellat.

Cap allà als anys quaranta va aparèixer per primera vegada el terme ONG en documents de les Nacions Unides. L'única semblança entre aquelles primeres entitats no governamentals consistia precisament en això, en no formar part de l'estructura governamental; el que indicava en principi el seu caràcter privat. Constituïdes per tècnics i professionals, sense ànim de lucre, buscaven satisfer necessitats d'altres persones impedides de fer-ho. Actuaven en els camps de la salut, educació i drets humans, entre altres, i les seves accions promovien valors i actituds. Els antecedents d'aquestes primeres formacions poden trobar-se en fundacions i associacions prèvies a la dècada dels trenta, que buscaven tan promocionar el desenvolupament industrial com pal·liar els seus efectes socials. Als anys setanta, les ONG van brotar per tot arreu sota dos lineaments concrets: el reivindicatiu i l'assistencial (1).

Una altra classificació resulta útil. D'una banda, les ONG que integren "poderoses xarxes

multinacionals” i que toquen àmbits com l'acció humanitària, els drets humans o el medi ambient. D'una altra, moviments de diferent mida que poden estar formats per diverses nacionalitats i que s'oposen a la globalització neoliberal.

Les primeres recol·lecten fons i arriben a contar a les seves arques més de 500 milions d'euros (Creu Roja o CARE), 300 milions (Oxfam) o 200 milions (Save the Children). Aquestes són suficientment poderoses per pressionar a governs i aconseguen una àmplia repercussió mediàtica. Les segones no tenen com a objectiu recaptar fons, participen en mobilitzacions de carrer i moltes col·laboren amb moviments socials (veure entrevista a James Petras). Entre elles, per exemple, hi figura ATACC, una associació que lluita per la “imposició d'una gravació a les transnacionals financeres” -font d'especulació dels grans capitals-, destinat a ajudar als ciutadans. Tot i aquesta classificació, ambdues categories solen barrejar-se i organitzacions d'ambdues participen en manifestacions sobre causes comunes (2).

UN FENOMEN NEOLIBERAL

La germinació massiva d'aquestes associacions privades amb fons públic va obrir la porta a multitud d'interpretacions. Però la majoria d'aquestes coincideix en el context sociopolític de la seva explosió: debilitament dels poders polítics nacionals, desregulació del mercat de treball, privatització dels serveis públics, concentració de riqueses -i conseqüentment extensió de l'esquerda entre rics i pobres- i aprofundiment de les crisis econòmiques en els països del tercer món. En aquest marc sorgeixen “xarxes alternatives” que, per una banda, intenten cobrir les mancances desateses per les vies d'assistència estatals i, per l'altra, que reivindiquen canvis des de fora de les vies polítiques tradicionals, com a “veus de la societat civil”.

No obstant això, les divisions són opaques: l'assistència humanitària nodrida de diner públic i aportacions voluntàries es barreja amb la participació cívica i la crítica política. La visió més optimista entén la massiva aparició i el desenvolupament de les ONG com una mostra de vitalitat cívica, de compromís social, de nous canals de participació en assumptes públics importants pel pluralisme polític i la vida democràtica. La mirada més escèptica, mentrestant, adverteix del risc de les generalitzacions en un camp tan heterogeni i reclama cautela: l'abundància d'ONG prova per sí sola l'existència d'una societat activa i d'una vigorosa cultura democràtica i solidària?

La pregunta troba respostes, sempre parcials, en altres interrogants: representen les ONG a les parcel·les de la societat on actuen? És a dir: on resideix la seva legitimitat quan són organismes tancats, poc democràtics i d'estructures verticals? Impliquen instàncies de participació ciutadana i educació política per resoldre els problemes de fons o sols conformen espais d'assistència i contenció “professional des de dalt”?

Pot ser que aquestes característiques coincideixin. Detectar-les i mesurar el seu pes ajuda a identificar interessos i ideologies en el complex maremagnum d'organitzacions autoproclamades com a autèntiques expressions cívils, amb poder per reclamar ajudes públiques, capaces de seduir al capital privat i d'intervenir en els problemes comunals... Però sense voluntat amb freqüència de rendir comptes, poc transparents en el seu funcionament intern i independents dels moviments socials que mobilitzen a part de la ciutadania des de baix.

OPORTUNISME ASSISTENCIAL

El sociòleg Carlos Gómez Gil va investigar fins a quin punt les ONG “són una resposta al procés de globalització, com habitualment s'afirma, o si al contrari s'han convertit en un element més de la mundialització i l'extensió d'una societat neoliberal” i si aquestes s'utilitzen per facilitar a les institucions poder per l'avenç d'aquest procés. Per a ell, el sistema capitalista va trobar en elles la possibilitat de pal·liar la pèrdua de drets socials i de serveis públics per la via de la privatització. Una “neobeneficiència revestida d'un cert component solidari” (3). Tot i això, reconeix que juntament a les organitzacions creades “al fil dels processos de privatització salvatges” i a les fundades “sense pudor per empreses i multinacionals per gestionar millor els seus interessos i rentabilitzar millor les seves inversions”, n'existeixen unes altres: “les que treballen des de criteris diferents, intentant generar nous espais de solidaritat, de defensa de causes i persones vulnerables” (4).

Així, les institucions internacionals i les instàncies de poder, com el Banc Mundial, comprenen la utilitat d'emparar a les organitzacions que “lluiten per erradicar la pobresa” i que, per això, competeixen per mossegar una porció del pastís subsidiari (bones intencions i sacrificis personals a part). “Quan reconeixen el paper de les ONG”, assenyalava Jenny Pearce, “no s'imaginem a camperols organitzant-se per aconseguir millors salaris i condicions”. Al contrari, observen “organitzacions voluntàries que potser poden prestar serveis de forma més eficaç que l'Estat” i que així es constitueixen en “un sector privat regenerat”, la importància del qual radica simplement en no pertànyer a l'Estat, el “culpable dels fracassos del desenvolupament en les últimes dècades” (5).

En aquest riu cabdalós que són les ONG no tot el que brilla és or, i a més, el que brilla ho fa amb matisos divergents. De fet, Alan Flowr, especialista en el Tercer Sector, va classificar en el seu llibre *Striking* un balanç de les ONG per la seva aparença i en va enumerar unes quantes classes. Entre elles hi apareixen, per exemple, les QUANGO (Quasi ONG), organismes preestatals sorgits de l'administració pública; les Bringo (ONG maletí), que neixen de la vera de l'anunci públic de llançaments de fons amb el propòsit de nodrir les butxaques dels seus oportunistes creadors; les CoNGO (ONG comercials), fundades per empreses per a guanyar concursos, contractes i desgravar-se impostos; les CriNGO (ONG criminals) i les MaNGO (ONG mafioses), involucrades en accions delictives com el blanqueig de diners o contraban; les PoNGO (ONG polítiques), utilitzades per a canalitzar fons cap a l'electorat d'un partit polític i evitar que arribin a la oposició; les GoNGO (ONG governamentals), implantades per alguns governs de països pobres per quedar-se amb els diners destinats des dels països rics cap a aquestes entitats (6).

COMPROMÍS CÍVIC O DESPOLITITZACIÓ?

L'hedonisme actual estima l'humanitarisme a tot drap perquè ofereix la sensació de lluitar per un món millor. El risc rau en quedar-se només amb això i desatendre que les veritables possibilitats de canvi passen per assolir el poder i revertir la font d'injustícia. Utòpic per a molts, segurament, però real. Almenys més real que créixer confiat amb la idea, inoculada des del col·legi, de que les democràcies occidentals configuren el govern del poble, on tots porten drets inalienables. En aquest ordre, la concepció assistencialista només reforça la impressió de que les desigualtats socials i econòmiques són tragèdies naturals, i no el resultat d'un sistema polític la lògica del qual produeix -i reproduïx- les desigualtats.

L'alleugeriment dels símptomes difereix radicalment de l'enfortiment dels marginats per les democràcies neoliberals (7). Tot i que el primer resulti un ingredient lloable, el segon potencia, per no dir determina, el tipus de contribució d'una ONG per finançar les bases amb vista a una realitat alternativa. La falta total d'aquesta substància apareix emmascarada com la condició apolítica natural d'aquestes organitzacions, preocupades només per estendre la seva manta caritativa sobre un major número de persones. Però, com incideix l'actuació assistencial sobre els afectats, deslligada de tota lluita per influir en el poder? Al marge de l'emoció pública causada pels actes de pietat humanitària, resulta tan descabellat pensar que al dirigir la seva intervenció únicament en aquest sentit produeixen un efecte polític concret: despolilitzar els conflictes?

Aquest seria un efecte greu en un temps on l'explotació laboral, la recerca de lucre, l'erosió dels llaços interpersonals degut a les desigualtats i la terrible sensació de que falten sortides minen la consciència política de l'home d'a peu que intenta millorar col·lectivament la realitat que viu. El poder pren mesures que afecten directament a la societat. I quan aquest condiciona a les persones a formes de vida mesquines, incertes, insegures i poc dignes, a vegades, el límit entre l'acció social i la política consisteix en un fil prim i fràgil. Aleshores, la pietat i la contenció per sí soles a més de mostrar-se insuficients poden desvirtuar el propòsit de trencar aquest condicionament, que cala fons en els estómacs de milers d'éssers humans.

Referències bibliogràfiques:

- 1) Ángeles Diez Rodríguez. Las ONG en el marco del nuevo orden mundial. Instituto Ortega y Gasset, Madrid.
- 2) La fuerza creciente de las ONG. El Atlas de Le monde Diplomatique. Edición Cono Sur. Segona edició. 2003.
- 3) Carlos Gómez Gil. Las ONG en la globalización. Estrategias, cambios y transformaciones de las ONG en la sociedad global. Icaria Editorial. Barcelona, 2004.
- 4) José Luis Palacios. «Las ONG y la Globalización» Entrevista a Carlos Gómez Gil, a Noticias Obreras.
- 5) Carlos Gómez Gil. Las ONG en la globalización.
- 6) Lola Galán. La última gran causa. El País. Espanya. 06-12-2005.
- 7) Marisa Reville Blanco. Zona peatonal. Las ONG como mecanismos de participación política, a Las ONG y la política. Ediciones Istmo, 2002.